

HEGEL'DE BİLGİ VE SANAT İLİŞKİSİ*

Feryal Şimal GÜNEŞ**

ÖZ

Hegel'e göre felsefenin nihai hedefi mutlağın bilgisine ulaşmaktır. Mutlak, tüm tekil belirlenimler ve onlar arasındaki ilişkiyi sağlayan bütündür. Bu bütünün zorunlu parçası kavramdır ve kavram insan zihnindedir. Dolayısıyla mutlağın bilgisi kendini öznenin bilincinde açılır. Bu açılmanın her bir görünümü bir aşamayı meydana getirir. Hegel felsefesinin nihai aşamasını meydana getiren mutlak tin aşaması ise kendini belirli görünümde ortaya koyar. Sanat da bu görünümün ilk basamağını oluşturur. Dolayısıyla Hegel'de sanat, bilgi edinim süreçlerinde önemli bir yerde konumlandırılmıştır. Oysa Hegel çalışmalarında genellikle bilgi, hakikat veya mutlak gibi konular söz konusu olduğunda sanat alanı geri planda kalmaktadır. Bu çalışmada ise sanatın bu konumu göz önüne alınarak onun bilgi ile ilişkisi incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Hegel, Tin, Bilinç, Bilgi, Sanat

THE RELATIONSHIP BETWEEN KNOWLEDGE AND ART IN HEGEL

ABSTRACT

According to Hegel, the end goal of philosophy is to reach the absolute spirit. The absolute is the whole that provides all singular determinations and the relation between them. The necessary part of this whole is the concept, and the concept is in human mind. Thus, knowledge of the absolute reveals itself in the consciousness of the subject. Each aspect of this exposition constitutes a stage. The absolute spirit stage, which constitutes the final stage of Hegel's philosophy, reveals itself in certain appearances. Art forms the first step of these appearances. Thus, in Hegel, art is positioned in an important place in the processes of acquiring knowledge. However, in Hegel's the field of art generally remains in the background when it comes to subjects such as knowledge, truth or absolute. In this study, considering this position of art, its relationship with knowledge has been examined.

Keywords: Hegel, Spirit, Consciousness, Knowledge, Art

* Bu makale, Prof. Dr. Işıl BAYAR BRAVO danışmanlığında hazırladığım "Schelling ve Hegel Felsefelerinde Sanatın Yeri" başlıklı yüksek lisans tezimin bir bölümünün gözden geçirilmesiyle oluşturulmuştur.

** Doktora Öğrencisi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe Anabilim Dalı, Sistemantik Felsefe ve Mantık Bilim Dalı.

E-Posta: feryalsimall@gmail.com, ORCID: 0000-0001-5783-8400.

Makalenin geliş tarihi: 12.09.2023

Makalenin kabul tarihi: 20.10.2023

Submission Date: 12 September 2023

Approval Date: 25 October 2023

1. Giriş

Empirist ve rasyonalist görüşler bilginin ne'liğinden ziyade insanın biliş biçimleri üzerinde durmuşlardır. Bilginin kendindeliğini salt biliş biçimleri düzeyinde ele almışlar, nesneyi özne zeminine indirgeyerek incelemişlerdir. Dolayısıyla bu görüşler bilgi konusunda özne ve nesneyi birbirlerinden ayrı düşünmüştür. Böylesi bir ikilik de bilginin kaynağı meselesinde yine özneye yönelen anlayışların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Empiristlere göre bilginin kaynağı her ne kadar nesne olsa da ona ulaşmak yine öznenin biliş biçimlerinden olan duyular sayesinde mümkündür. Rasyonalistlere göre ise bilginin kaynağı tümüyle öznenin zihnidir. Dolayısıyla her iki görüşün epistemolojisinde bilgi, öznenin biliş biçimleriyle ilişkilidir. Oysa Hegel, felsefesinde bilgi ve bilme aşamalarını salt nesne ya da özne düzeyinde değil, bir arada incelemiştir. Ona göre bilginin kendindeliği ve onun aşamalarını birbirlerinden ayrı düşünmek mümkün değildir. Çünkü bunların birliği bize mutlağı sunar.

Hegel bu birliğe ulaşmak için öncelikle bilginin öznenin bilincindeki devinimini ele almıştır. Bu devinim son aşamada mutlağın bilgisine ulaşır. Dolayısıyla onun felsefesi aslında mutlağın, yani ideanın bilimidir. Bu nedenle felsefi sistemini ideayı konu edinen üç başlık üzerine kurar: I. Mantık, kendinde ve kendi için İdeanın bilimi; II. Doğa Felsefesi, başkalığı içindeki İdeanın bilimi; III. Tin Felsefesi, başkalığından kendi içine geri dönen İdeanın bilimi.¹ Son aşama olan ve diyalektik devinimde başkalığından kendine dönen mutlağın ve onun gelişim süreçlerinin asıl ele alındığı bölüm ise Tin Felsefesidir. Bu bölümde mutlağın öznenin bilincindeki diyalektik devinimi işlenir. Devinimin mutlak tine ulaşan son aşamasını ise sanat, din ve felsefe oluşturur.

İnsan bilincindeki bu devinimin nihai amacı gerçekliğe (Wirklichkeit) ulaşmaktır. "Gerçek bütündür. Bütün ise ancak kendi açınımlı yoluyla kendini tamamlayan özdür."² Dolayısıyla gerçek kendini somut olarak, evrenselliği içinde, idea olarak sunar.

Hegel'in bütünlük dediği şey bu anlamda ideadır: "...Gerçeklik, tümlüğü içinde ya da Bütünsellik olarak ele alındığında, Hegel'in 'Geist' (Tin) ya da (Logikte olduğu gibi) 'absolute Idee' (mutlak ide) dediği şeydir. Hegel, 'absoluter Begriff', yani 'mutlak Kavram' da der."³ Hegel "Begriff", yani "kavram" sözcüğünü tekil varlığın özünün açığa vurulan hali olarak kullanır. Dolayısıyla kavram,

¹ G. W. F. Hegel, *Anahatlarda Felsefi Bilimler Ansiklopedisi 1 Mantık Bilimi (Küçük Mantık)*, çeviren. Aziz Yardımlı, İstanbul: İdea Yayınları, 2014, 63, §18.

² G. W. F. Hegel, *Tinin Görüngübilimi*, çeviren. Aziz Yardımlı, İstanbul: İdea Yayınları, 2019, 15, §20.

³ Alexandre Kojève, *Hegel Felsefesine Giriş*, çeviren. Selahattin Hilav, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2001, 166.

mutlağın veya idenin bir parçası veya ögesi olarak görülebilir. Bir başka deyişle ideaya bütünlük, kavrama bu bütünlüğün kurucu ögesi diyebiliriz. İdea, kavramın ve nesnenin birliğidir, bu birlik aynı zamanda mutlak olandır.⁴

Hegel'e göre idea gerçekliktir, gerçeklik ise nesnelliğin kavrama ya da belirlenimine karşılık düşmesidir.⁵ Nesnesinin kavramına uymadığı her şey gerçeklikten yoksundur. "Hegel için sonsuz sonluda ve onun yoluyla varolur; evrensel bir bakıma tikeller içinde ve onlar yoluyla yaşar ve varlığına iyedir."⁶ İdea salt soyut bir gerçeklik değildir, somut olan her şeyi kapsar. Bu görüşe göre ideler ve nesnelerin iç düzenleri, ilişkileri birbirleriyle bir ve aynıdır ve dolayısıyla düşünsel ve duyumsal belirlenimler aynı şeyin farklı görünümüdür.⁷ Onun mutlak idealizmine göre gerçeklikten bahsediyorsak, görünenlerden ayrı bir alanının olmaması, tüm duyulur alanda kendini geçerli kılması gerekir. Dolayısıyla diğer tikel her şey ideanın bir görünümü, cisimsel halidir.

Hegel bu bakımdan ideayı yalnızca bir töz olarak görmemiş aynı zamanda bir özne olarak da ele almıştır. Çünkü "mutlak"ı bir süreç olarak ele aldığımızda onun son aşaması öznedeki kendinin bilincine varmasıdır. Bu diyalektik gelişim sürecinin son aşamasına "tin" (Geist) denir. Tinin kendini açıklaması insan bilincinin gelişimi ile mümkündür. Bir başka deyişle tinin yolculuğu bilincin yolculuğudur. "Tinin tarihte kendisini gerçekleştirmesi, tinsel varlık olarak insanı şart koşar, tin insanla vardır."⁸ Tözün özne olması mutlağın tin olmasıdır, ki bu da özne ve nesne özdeşliğidir.

Hegel tin felsefesinde bu özdeşliğin gelişim aşamalarını sunar. Bir başka deyişle gerçeklik, tinin kendini gösterdiği bu aşamalardır. Dolayısıyla gerçek tüm parçaların bütünüdür. Felsefe ise bu gelişimin görünür kılındığı alandır. Hegel'in amacı bu sebeple felsefeyi edimsel bilme haline getirmektir. Çünkü ona göre bilmenin kendisinde bilim olma zorunluluğu vardır. Bu da felsefenin sistematik betimlenişinin kendisi olarak açığa çıkar.

Mutlak tin felsefe ile tam olarak görünüme gelmeden önce kendini ilk olarak sanatta görünür kılar. Sanat tin felsefesinin ilk adımını oluşturur. Çünkü o, tinsel bilincin ilk ürünlerini ortaya konduğu alandır. Bu bakımdan Hegel, sisteminde sanatı bir bilme biçimi olarak ele almıştır. Bu bilme biçiminin, mutlak tinin diğer evrelerini oluşturan din ve felsefeden farkı ise onun ideanın bilgisini duyusal biçimde sunmasıdır. Ancak ideanın duyusal bir ürünü olan sanat

⁴ Hegel, 2014., 347, §213.

⁵ Hegel, *a.g.e.*, s. 347-348, §213.

⁶ Frederick Copleston, *Hegel*, çeviren. Aziz Yardımlı, İstanbul: İdea Yayıncılık, 2010, 45.

⁷ Frederick Beiser, *Hegel*, çeviren. Seçim Bayazıt, İstanbul: Alfa Yayınları, 2019, 97.

⁸ Çetin Türkyılmaz, "Hegel'de Gerçekleşme Kavramı", *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 28: 1, 2011, 202.

evresine geçmeden önce onun içerisinde gelişim gösterdiği bilinci incelemek gerekir.

2. Gerçeklik ve Bilinç

Hegel'e göre gerçek ne tamamen töz ne de bütünüyle öznedir. Gerçek, öznedeki kendini bulan tözdür. Dolayısıyla gerçeğe diyalektik devinimle ulaşılabilir.

“...dirimli Töz varlıktır ki, gerçekte Öznedir, ya da yine aynı şey, gerçekte edimseldir, ama ancak kendi-kendini-koyma devimi ya da kendini kendi ile başkalaştırma dolaylılığı olduğu sürece. Bu Töz, Özne olarak, yalın olumsuzluktur, ve tam bu nedenle yalının ikiye ayrılışıdır; ya da karşıtlık kuran eşlenmedir ki, yine bu ilgisiz türülülüğün ve karşıtlığının olumsuzlanmasıdır: Salt bu kendini yeniden kuran özdeşlik ya da başkalıkta kendi içine yansıma -genel olarak kökensel ya da dolaysız birlik değil- Gerçektir. Gerçek kendi kendisinin oluş sürecidir, dairedir ki, ereğini amacı olarak varsayar ve başlangıcı olarak taşır ve salt yerine getirilmesi ve ereği yoluyla edimseldir.”⁹

Mutlağa olumsuzun devindirici gücüyle ulaşılır. Bu diyalektik devinim başkalıkta kendi halinde olmaktır. Bir başka deyişle dolaysız yani kendinde (potansiyel) olanın, dolayısıyla yani kendisi için (aktüel) olanla birlik süreci mutlaklaşma sürecini verir. O halde mutlak, dolaysızın dolayısıyla karşılaşıp dolaysızlığı içinde dolayımına yükselmesidir.

Mutlaklaşma süreci ya da tinin açılımı kendini öznedeki gösterir. Hegel bu bakımdan öznenin bilincini ele alır. O bilinç, özbilinç ve akli ele alarak bilginin oluşum süreçlerini açıklar. Bu süreçte bilginin elde edilebilmesinin koşulu saf ‘Kavram’dır. Bilginin oluş sürecinin ilk basamağı ise duyusal bilinçtir. Salt duyumsayan öznenin bilinci henüz bulanıktır.¹⁰ Duyusal bilinçte tin henüz dolaysızdır. Bilim dolaysız olan ile başlar. Bilinç bu aşamada ‘saf bir Ben’ ya da ‘Bu Ben’ olarak vardır. Bu Benin karşısında ise saf varlık vardır. Bu haliyle varlık gerçekliktir. “Ama nesne vardır, gerçek olan ya da özdür; vardır, bilinip bilinmediğine bakılmaksızın; kalıcıdır, bilinmese bile; ama bilgi, eğer nesne yoksa, yoktur.”¹¹ Ancak Ben devreye girdiği andan itibaren ona bir anlatım verir ve bu anlatım onu evrenselliğe yükseltir. O halde nesnenin gerçekliği ‘ben’dedir. Örneğin bir ağaca ağaç diyorsak aynı zamanda tüm diğer ağaçların varlığına da

⁹ Hegel, *Tinin Görüngübilimi*, 15, §18.

¹⁰ G. W. F. Hegel, *Karalama Defterinden Aforizmalar*, çeviren. Enver Orman, İstanbul: Belge Yayınları, 2010, 57.

¹¹ Hegel, *Tinin Görüngübilimi*, 46, §93.

işaret etmiş oluruz, dolayısıyla onu evrenselleştiririz. Eğer yalnızca karşımızda duran ağaçtan bahsedeceksek o zaman onu gerçeklikte olduğu haliyle alır ve algılarız. O halde algı dediğimiz şey duyu kesinliğimizin bir belirisidir. Ancak baştaki bu veri yalnızca algıdır, bilgi değildir: "...bilgi evrensel 'kendi'nin edimi ve düşünmenin ilgisidir."¹²

Hegel bu noktada 'tanımak' ve 'bilmek' arasında bir ayrım yapar. Algılanan şeyler üzerinde sına ve eleştiri yapılmadığından, onlar sadece bize tanıdiktir. Bilmek ise bir şeyi algılamamanın dışında onu çözümlmek, oluş aşamalarına ayırmaktır. Bu eylem bizi 'kendi'nin kökenine götürür ve ondan parçalar sunar. Bu eylemi gerçekleştiren şey ise zihindir ve zihin bu yanıyla güce sahiptir. Özne bu güç ile dolaysızlığı ortadan kaldırabilecek yetkinliktedir: "Özne ki, belirliliğe kendi ögesinde varoluş vererek soyut dolaysızlığı, e. d. salt genelde varolan dolaysızlığı ortadan kaldırır, ve böylece gerçek Tözdür: Varlık ya da dolaysızlıktır ki, dolaylılığı dışında taşımaz, tersine bu dolaylılığın kendisidir."¹³

Bilinç nesne ile bu ilişkisinden gerçeği elde eder. Ancak bu gerçeklik eksiktir. Çünkü onda yalnızca nesnenin özü bulunur, bilince dair bir şey yoktur. Bilinç henüz kendi için varlıktan yoksundur. Gerçeğin meydana gelişinde bilincin hiçbir payı yoktur, bilinç bu durumda etkin değil, pasif bir halde ve salt izleyici konumundadır.¹⁴ Bilincin nesneye yöneliminde onu öz olarak algılaması evrenseli dışarıda tutmasına ve bu bakımdan onu bir öte olarak görmesine yol açar, yani zihinde evrensel, bir öte şeklinde bulunur. Bilinç için bu ötenin içi boşdur, bilincin kendine dair bir şey bulunmaz. Dolayısıyla bilinç bu aşamada bir ayrım yapar. Bu ayrım 'kendinde' ye ulaşmasına sebep olur. Bu diyalektik süreç 'kendi'den başlar, başkasına geçer ondan hareketle yine kendinin farkına varır. Yani ayrımına varılan şeyin bilinci bilincin kendindeliğini, özbilinci ortaya koyar: "Bir 'başkası' nın, genelde bir nesnenin bilincinin hiç kuşkusuz kendisi zorunlu olarak özbilinçtir, kendi içine yansımışlıktır, kendi başkalığında kendi kendinin bilincidir."¹⁵

Özbilincin artık iki nesnesi bulunur: dolaysız olan (algının nesnesi olan) ve kendi kendisi olan (yani istek). Bu iki nesne birbiriyle karşıttır. Özbilinç ise bu karşıtlığın özdeşliği, onların birliğidir. Özbilinç karşısındaki nesnelere kendi hakimiyeti altına alır ancak bu durum onun isteğini doyuma ulaştırmaz. Çünkü özbilinç nesneden ziyade kendi dışında bir başka özbilince de ihtiyaç duyar. Bu durum Hegel tarafından temel bir insan ihtiyacı olarak görünür ve bu tanınma

¹² Hegel, *a.g.e.*, 20, §30.

¹³ Hegel, *a.g.e.*, 21, §32 .

¹⁴ Hegel, *a.g.e.*, 60, §133 .

¹⁵ Hegel, *a.g.e.*, 75, §164.

isteği insanlar arasında bir bağımlılık meydana getirir.¹⁶ İnsan kendi özbilincini ortaya koyabilmek için bir başka özbilinci etkilemeli veya kendisi ondan etkilenmelidir. Ancak bu şekilde kendi kendisiyle de ilişki halinde olabilir. Bir başka deyişle kişinin kendi kendisiyle ilişkisinin koşulu bir başkasıyla ilişki halinde olmasıdır.¹⁷ Dolayısıyla onun asıl isteği başkası tarafından tanınmadır. “Özbilinç bir başkası için kendinde ve kendi için olduğunda ve olması yoluyla kendinde ve kendi içindir; eş deyişle, ancak tanınan bir şey olarak vardır.”¹⁸

Her özbilinç kendi gerçekliğini bir başkasında tanımak ister. Bu sebeple iki özbilincin karşılaşmalarında her ikisinde de varolan bu tanınma isteği aralarında bir mücadeleye sebep olur ve bu mücadele şu iki durumdan biriyle sonuçlanır: ya özbilinç karşı özbilinci tanır, onda kendi kendini yitirir ya da başka bir özbilinci ortadan kaldırır. Bu durum her zaman özbilinçlerden birinin yok olması yani ölmesiyle sonuçlanır. Ancak bu birbirini yok etme durumunun yerine bir başka yol seçilir ki bu da iki özbilinç de varlığını sürdüreceği şekilde aralarında bir ilişki geliştirmeleridir.

Özbilinçlerin arasında oluşan bu ilişkiye göre onlardan biri bağımsız ve kendi için varlık olan bilinç iken diğeri bağımlı ve başkası için varlık olan bilinçtir. Bu iki bilinç arasındaki ilişki köle ve efendi ilişkisine benzetilir. Bir köleyle bir efendi birbirleri tarafından tanınmadan, olumsuzlanmadan özne olamazlar.¹⁹ Burada efendi mücadeleyi kazanmış ve köleyi hükmü altına almış özbilinç iken köle mücadeleyi kaybedip yaşamı ancak bağımlı bir yaşamı seçmiş olan özbilinçtir. Ancak bu kez de efendi ve köle arasındaki ilişki yani bir özbilincin diğeri hakimiyeti altına alması, kendine bağımlı kılması yine denge bozulmasına sebep olur. Çünkü baştaki tanınma isteği ancak bağımsız özbilinçlerin varlığı ile mümkündür. Oysa bu haliyle özbilinçlerden birinin bağımsızlığı yitirilmiştir. Bu aşamada efendinin isteği devam eder ancak artık doyum elde edilemez. Oysa kölenin bu isteği bitmiştir ve o kendini çalışmada sürekli canlı tutmuştur. Nesneyle ilişki içinde olan köle bu sayede kendinin bilincini tekrar ve tekrar deneyimler. Dolayısıyla köle artık kendinin bilinci için bir başka bilince ihtiyaç duymaz. Yine de bu kölenin bağımlılığından kurtulduğu anlamına gelmez. Çünkü o kendinin bilinci için hala bir nesneye bağlıdır ve artık bir istek sahibi değildir. Köle-efendi diyalektiğindeki bu sorun bilincin bir başka aşamaya geçmesine sebep olur.

¹⁶ Tom Rockmore, *Hegel'den Önce Hegel'den Sonra*, çeviren Kağan Kahveci, İstanbul: Say Yayınları, 2019, 169.

¹⁷ Rockmore, *a.g.e.*, 169.

¹⁸ Hegel, *a.g.e.*, 80, §178.

¹⁹ Nancy Harding, “Reading Leadership Through Hegel’s Master/Slave Dialectic: Towards a Theory of The Powerlessness of The Powerful”, *Leadership*, Vol. 10, No:4, 2014, 396.

Köle ve efendide gördüğümüz iki ayrı bilinç hali şimdi tek öznedeki karşımıza çıkar: kölede. Köle kendinin bilincini efendiye teslim etmiş ve yalnızca çalışmayla meşgul olmaya başlamıştır. O, çalışarak tekrar ve tekrar kendinin bilincine şeylerde varır. Ancak bir yandan da istek ve bağımsızlık sahibi değildir. Dolayısıyla onda bağımsız, kendini özgürleştirmiş olan bilinç ile henüz başkasının olumsuzlamasına maruz kalan bilinç bir aradadır. Bu ikiliğin birlikte olduğu bilinç evresine Hegel 'mutsuz bilinç' der. Mutsuz bilincin bir yanıyla özgürleşmiş bir yanıyla halen özgürleşme halinde kalıyor olması onu bir iç bunalıma sürüklemiştir.²⁰ Belirtmek gerekir ki bu evre karşıtların özdeşliği şeklinde değil, onların karşıtlık içindeki ayrı iki uç olarak bir aradalığıdır: "...Mutsuz Bilincin kendisi bir özbilincin bir başkasına bakışıdır ve kendisi ikisidir, ve ikisinin birliği onun için ayrıca özdür; ama kendi için henüz bu özün kendisi değil, henüz ikisinin birliği değildir."²¹

Bu iki yandan kendinin özgür bilinci değişen yan iken başkalığındaki bilinç değişmeyen yandır. Özne bireyselliğini bu değişmeyen yanda göstermeye, kendini onda sürdürmeye alışmıştır. Dolayısıyla diğer değişmez yan yani asıl kendinin bilinci artık ona yabancılaşır. Bu aşamada bilinç bu yabancıya karşı bir savaş verir. Ancak bilinç bu savaşta başkalığı içindeki bilincinin üstüne, değişmez olan kendi özbilincine yükselir. Artık bireysel olan değişmez olanla özdeşleşmiştir. Mutsuz bilinç artık mutsuzluktan kurtulmuştur. Bireyselliğini koruyarak değişmez olana yükselmiş ve tüm gerçekliğin kesinliği olduğunun farkına varmıştır. Bilinç artık kendini olgusalığın dışında tutmaz bilakis kendinin bilincinin onun gerçekliği olduğunu deneyimler. Bu durumda bilinç artık us evresine yükselir.

Ben ne kendini bilinçteki gibi salt nesnede ne de özbilinçteki gibi bir başkasında bulmalıdır. O tüm gerçekliktedir:

"Us her bir bilincin öz-bilincine kanıt olarak dayanır: 'Ben Benim, nesnem ve özüm Bendir; ve hiç kimse ona bu gerçekliği yadsımayacaktır. Ama buna dayanmakla Us öteki pekinliğin gerçekliğini onaylar, şöyle: Benim için başkası vardır; Benden başkası benim için nesne ve özdür, ya da Ben kendime nesne ve öz olduğum için, Ben kendimi başkasından bütünüyle geri çekip onun yanı sıra bir edimsellik olarak ortaya çıkarak öyleyimdir."²²

Us tüm olgusalığın kesinliğini verir. O, olgusalığın soyutlanması, evrenleşmesidir. Us bu haliyle var olanın özüdür, düşünen edimselliktir. Başka bir deyişle us, başkalıktaki kendidir. Dolayısıyla bu bize özne-nesne

²⁰ Harding, *a.g.e.*, 396.

²¹ Hegel, *a.g.e.*, 90, §207.

²² Hegel, *a.g.e.*, 99, §234.

özdeşliğini verir. Özne ve nesnenin bu özdeşliğinden bilgi açığa çıkar. Böylece özbilinçte henüz kavram olan tin artık kendinin bilincine varmıştır: "...sonlu özneler olarak algıladığımız olgusallık Geistın ya da sonsuz öznenin somutlaşmasıdır. Ama Geistın yaşamı ussal düşüncedir, bir yaşam ki bizim kendi düşüncemizde, e.d. sonlu öznelerin düşüncesinde taşınır; ve ussal olarak düşündüğümüz sürece yeterli olarak anlatılır."²³

Hakikate giden süreci anlatan Hegel onun nihai amacının mutlak tinde tamamlandığını söyler. Mutlak tin bilinç düzeyinin en üst aşamasında kendisini gösterir. Bir diğer deyişle bilinç düzeyinin en üst aşaması olan "us" un içeriği mutlak tindir. "Mutlak her türlü fiilin hem negasyonu hem de gerçekleşmesi olarak belirlenir. Bir tarafta değişmeden aynı kalan cevher; diğer taraftan bütün değişmelerin kaynağı olarak bu cevherin sıfatları Hegel için bir geçiş aşamasını oluşturur."²⁴

Mutlak tin kendini insan tininde tüm olgusallığı kapsayan gerçeklik olarak açıklar. "Us tüm olgusallık olma pekinliği gerçekliğe yükseldiği zaman Tindir, ve kendinin kendi dünyası olarak ve dünyanın onun kendisi olarak bilincindedir."²⁵ Tin özgür bilinçte kendini gösterir, kendinin bilincine varır ve tikeldeki evrensel olarak kendini açıklar. Artık bireysellik ve evrensellik özdeştir ancak bu ayrımında özdeşliktir: "Saltık Tin böylece öznel Tinin ve nesnel Tinin daha yüksek bir düzlemdeki birleşimi ya da birliğidir. Birde öznellik ve nesnelliktir."²⁶

Bu aşamada bilinç artık kavramsal düşünme faaliyetini gerçekleştirmektedir. Bu kavramsal düşünüş de belli evrelerden geçer: sanat, din, felsefe. Sanat, din ve felsefenin konusu ortaktır, sonsuz tindir, onun edimselleşmesidir. Aralarında yalnızca biçimsel bir farklılık vardır. Bu bakımdan onlar mutlak tinin üç ayrı evresini oluştururlar. Hegel'e göre mutlak, bu evrelerinden ilkinde sanat ile görünümüne gelir.

3. Sanat

Kant'ta estetik, bir standart olmadan öznenin kişisel beğenisiyle ilgiliydi.²⁷ Hegel ise Kant'ın estetik görüşlerini bir adım ileriye taşımış, sanatı

²³ Walter Kaufmann et al., *Hegel Üzerine Yorumlar 1*, çeviren. Aziz Yardımlı, İstanbul: İdea Yayınları, 2014, 92.

²⁴ Arslan Topakkaya, "Alman İdealizmi'nde Akıl", *Felsefe Dünyası*, 1: 53, 2011, 36.

²⁵ Hegel, *a.g.e.*, 177, §438.

²⁶ Copleston, *a.g.e.*, 75.

²⁷ Christian Helmut Wenzel, "Kant's Aesthetics: Overview and Recent Literature", *Philosophy Compass*, Vol. 4, No: 3, 2009, 380.

daha çok bilişsel sorunlarla birlikte ele almıştır.²⁸ Çünkü onun için sanat nesnel olanın öznel olanla bir olduğu mutlaklaşma sürecinin bir parçasıdır.

Doğada dolaysız bulunan ideayı duyumsayan ve ona dair bir bilinç oluşturan tinsel özne onu güzellik olarak tanımlar. Bir bakıma estetik bilincin doğada algıladığı güzellik ile felsefedeki gerçeklik aynıdır. Ancak Hegel'e göre sanat güzelliği özgür tinsel bilince sahip olması bakımından doğadaki güzellikten daha üstündür. Sanat faaliyetinde sanatçı nesneyi algılar ve ussal bir etkinlik ile tinsel içerik katarak çeşitli biçimlerde dışa vurur: "Sanatın görevi ideayı dolaysız sezgiye duyusal biçimde sunmaktır, düşünce ya da arı tinsellik biçiminde değil."²⁹ Daha spesifik olarak sanatın rolü, günlük faaliyetlerimizde sıklıkla gözden kaçırdığımız kendimiz ve özgürlüğümüz hakkındaki gerçekleri duyular aracılığıyla akla getirmektir.³⁰

Hegel bu anlamıyla sanatı tarihsel süreçlere bakarak inceler ve onu belli aşamalara ayırır: simgesel sanat, klasik sanat ve romantik sanat. Simgesel sanat insanlığın erken dönemlerinde görülen sanattır. İdea henüz soyut ve belirsizdir. Anlatılmak istenen salt imgesel olarak verilir. Bu evrenin sanat dalı mimaridir. Klasik sanatta ise ruh ve beden, idea ve madde arasında bir uyum vardır. Bu sebeple bu evrenin kendini gösterdiği sanat dalı heykeldir. Çünkü insan bedeni ideanın en iyi örneği olarak görülür. Sanatın amacı burada özgür ruhu ifade etmek ve somutlaştırmaktır ve bu en uygun şekilde insan imgesiyle elde edilir.³¹

Romantik sanat ise resim, şiir ve müziği içerir. Bu biçimler duyulur olandan uzaklaşıp düşünsele yönelir. Ancak duyulur olandan tamamen kopamazlar. Ana malzemeleri duyulur olandır ve bu sebeple düşünsel içeriği aktarmak sınırlıdır. Bir başka deyişle içerik biçimi aşar. Dolayısıyla sanat bu içeriği yansıtmada yetersiz kalır, özü itibarıyla duyulur olanın ötesine geçemez. Sonsuz tin duyuları aşar, onların ötesine geçer ancak sanat alanının özü -şiir buna dahil edilmez- duyulur olandır.³²

Mutlak tinin kendisini açıklamasında yetersiz kalan sanat aşaması bir üst aşama olan dinde kendini göstermeye çalışır. "Din, kendi bilinç biçimi olarak tasarımsal düşünmeye (Vorstellung) sahiptir, çünkü din alanında, mutlak, sanatın nesnellüğünden öznenin içselliğine taşınmış ve şimdi öznel bir biçimde tasarımsal düşünmeye verilmiştir; öyle ki burada zihin ve duygu, genel olarak

²⁸ Michael Fearghall Abhainn, "Lasting Impressions: Kant, Hegel and Contemporary Art", *JUST*, Vol. 2, No:1, 2009, 148.

²⁹ Copleston, *a.g.e.*, 78.

³⁰ Stephen Houlgate, "Hegel's Aesthetics", <https://plato.stanford.edu/entries/hegel-aesthetics/> (son erişim tarihi: 17.01.2023).

³¹ Houlgate, *a.g.m.*, <https://plato.stanford.edu/entries/hegel-aesthetics/> (son erişim tarihi: 17.01.2023).

³² Copleston, *a.g.e.*, 81.

içsel öznel hayat esas etmen haline gelir.”³³ Dolayısıyla Hegel'e göre din, sanatta olduğu gibi kendini duyulur olanla sınırlamaz, bunu aşım tasarıma yönelir. Dolayısıyla sanata kıyasla düşünsel olana daha yakın bir konumda yer alır. O, zihinde sonsuz tini konu edinen imgesel bir tasarım oluşturur.

3. 1. Tinin Görünümü Olarak Sanat

Hegel, sanatı tinin mutlaklaşma aşamasının ilk basamağı olarak konumlandırmıştır. Çünkü ona göre sanat, gerçeği duyulabilir bir yapı ile açığa vurmaya çalışır ve bu tümüyle bilişsel bir süreçtir.³⁴ Bu konum kendinden önceki diyalektik sürece kıyasla daha üst bir aşama olarak görünse de tinin mutlağa olan yolculuğunda ilk basamak olması bakımından en alt aşamadır. Bir başka deyişle sanat, tinin henüz felsefi gelişim derecesine ulaşmadığında ortaya çıkar.³⁵ Bu da Hegel felsefesinde sanatın itibarını sorgulatmıştır. Sanatın mutlaklaşma sürecinde en alt aşamada olması onun diğer aşamalara kıyasla incelemeye daha az değer görülmesine sebep olmuştur. Oysa varlığın düşünceyle bir olduğu ilk alan burasıdır.

Doğa ve sanat arasında yapılan kıyasta Hegel sanatın daha üstün olduğunu söyler. Bunun sebebi doğada kendini dolaysız açımlayan tinin, sanatta özgürleşmesi ve kendinin bilincine varmasıdır. “Düşünen zihin mutlağı görmeye çalışır. Güzelliği görebilmek için bu kopuk zihin doğayı aşmalıdır.”³⁶

Tinin özgürleşmesi demek akılsallığın meydana çıkmaya başlaması demektir. Çünkü özgürlüğün özü akılsallıktır; tıpkı düşünmede hakikat olması gibi.³⁷ Varlık ve bilinç bir diğer deyişle nesne ve özne bu alanda birliğe ulaşır. Dolayısıyla sanatta kendini dolaysızlıktan kurtarıp özgürleşen tin mutlağa ulaşma sürecinde diyalektik devinimin başlangıcını oluşturur. “Sanat için güzelliği ortaya çıkarmak, ancak saf olabilen gerçeği ortaya çıkarmaktır.”³⁸ Bu bakımdan sanat mutlağa daha yakın bir konumdadır. O, elindeki duyuru

³³ G. W. F. Hegel, *Estetik-Güzel Sanatlar Üzerine Dersler Cilt 1*, çeviren. Hakkı Hünler, Taylan Altuğ, İstanbul: Payel Yayınları, 2012, 103.

³⁴ Albert Hofstadter, "On Artistic Knowledge a Study in Hegel's Philosophy of Art", *Beyond Epistemology*, ed. Frederick G. Weiss, Netherlands: Martinus Nijhoff & The Hague, 1974, 58.

³⁵ Georg Lukács, "Hegel's Aesthetics", *Graduate Faculty Philosophy Journal*, Vol. 23, No: 2, 2002, 100.

³⁶ Jeanne Willette, "Hegel and His Impact on Art and Aesthetics", <https://arthistoryunstuffed.com/hegel-impact-on-art-aesthetics/>, 2010, (son erişim tarihi: 17.01.2023).

³⁷ Hegel, *a.g.e.*, 97.

³⁸ Willette, *a.g.m.*, <https://arthistoryunstuffed.com/hegel-impact-on-art-aesthetics/>, (son erişim tarihi: 17.01.2023).

malzemesini tinselliği en iyi verecek şekilde kullanır. Yani kendi ötesine geçen bir kendilik olarak tını dışı vurur. Doğada ise böyle bir özgürlük alanı yoktur.

“Sanat, fenomenlerin hakiki içeriğini, bu kötü, gelip geçici dünyanın saf görünüşünden ve aldatımından kurtarır ve onlara tinden doğmuş olan daha yüksek bir edimsellik verir. Bu yüzden, sıradan gerçeklik (fenomenleri) ile karşılaştırıldığında; sanat fenomenlerine salt saf görünüşten uzak, daha yüksek bir gerçeklik ve daha hakiki bir varoluş atfedilmelidir.”³⁹

Hegel'e göre sanat altın çağını Ortaçağ Hıristiyan dünyasında yaşamış ve sonrasında önemini yitirmiştir. Bunun başlıca sebebi Hegel'in tarihte aklın ilerleyişi düşüncesidir. Akıl her çağda gelişim gösterir. Bu gelişim ile hakikate ulaşmada belli araçlar artık yetersiz kalır ve akıl başka araçlara gereksinim duyar. Sanatın biçimi itibarıyla hakikati yansıtmaya sınırlıdır. Çünkü kullandığı malzemeyi duyulardan alır ve akıl artık bunları aşmış, yeni bir düşünsel dünyaya geçmiştir. Bu dünya duyusal değil, tamamen düşünsel, kavramsal bir dünyadır. Dolayısıyla aklın gelişimi sanatın bize verdiği fazlasına gerek duyar. Artık çağımızın akli tını sanat yoluyla açılımını aşmıştır. Ancak Hegel'in sisteminde akıl diyalektik bir devrim yoluyla mutlağa ulaşır ve bu devrimde her aşamanın varlığı zorunludur. Bir süreçten geçmeden bir diğerine geçilemez. Dolayısıyla sanat da mutlağa ulaşmada zorunlu ve önemli bir basamaktır ve yalnız bu sebepten bile Hegel felsefesinde önemli bir alandır.

3.2. Sanatın Özellikleri

Hegel bir sanat eserinin genel olarak üç özelliğe sahip olduğunu söyler: ilkin o bir doğa ürünü değil, insan üretimidir, ikincisi insan kavrayışı içindir ve duyusal olandan yapılı ve son olarak kendinde bir amacı vardır.

Bu özelliklerden ilkinde, sanat eserinin bilinç sahibi bir varlık tarafından ortaya koyulduğu ve dolayısıyla bilincin bir ürünü olduğunu vurgulanır. Bu aynı zamanda bilinçli diğerleri tarafından da algılanmasına ve bilinmesine olanak verir. O halde sanat eseri algılanır, bilinir, üzerine konuşulur ve hatta taklit edilir. Sanat eserinin ortaya konuluşu onun yapımında geliştirilmiş olan bir yöntemi de açığa çıkarır. Geliştirilen yöntemin veya teorisinin diğerleri tarafından bilinmesi de sanatta taklidi ortaya çıkarır. Ancak sanat eserini ortaya koyan öznenin bilinçli olmanın ve bu yöntemleri bilmesinin yanı sıra sanatsal yetenek ve eserde tını açığa çıkarmayı sağlayacak dehaya da sahip olması gerekir. Dolayısıyla ne salt bilinçli varlık ne salt yöntem hakim olma ne de salt sanatsal yetenek ve dehaya sahip olma bir sanat eseri ortaya koymaya yeter. Tüm bunlar bir arada

³⁹ Hegel, *a.g.e.*, 9.

eserin meydana gelmesi için ön koşuldur. Sanatçı sahip olduğu yetenek ve dehayı düşünceyle, üretim becerisiyle geliştirmelidir.⁴⁰ Böylece tinsel olan kendini sanat yoluyla dışsallaştırır ve kalıcı hale getirir.

Peki tin neden kendini sanat gibi bir alanda dışsallaştırma gereği duyar ya da daha net bir ifadeyle sanata neden ihtiyaç duyulur? Hegel'e göre bunun cevabı insanın tinsel bir varlık olmasından dolayı ilkin doğadaki dolayimsızlığı aşma ve tek tekleri bütünsel bir yapıda toplama isteğidir. Çünkü akıl karşısında duranla yetinmez, kendini her zaman bir üst aşamaya geçmeye zorlar. Doğadaki şeyleri oldukları haliyle bırakmaz, kendiliklerini inceler ve bunları ortaya koyar. Böylece sanat da dünyanın doğadan mutlak tine gelişiminin en düşük görünen aşamasını temsil eder.⁴¹

“Demek oluyor ki, evrensel sanat gereksinimi, insanın, içsel ve dışsal dünyayı, içerisinde kendi özünü yeniden tanıdığı bir nesne olarak, kendi tinsel bilincine yükseltme yönündeki akılsal gereksinimidir. İnsan, bu tinsel özgürlük gereksinimini, bir yandan, kendi içinde olanı kendine açık kılarak, ama buna karşılık olacak şekilde de bu kendi açık kılınmış 'ben'ine dışsal gerçeklik vererek ve böylelikle kendisinin bu ikiye çoğaltılmasında, kendisinde olan şeyi kendisi ve başkaları için görünüşe çıkarıp bilgi haline getirerek doyurur. Bu, sanatın olduğu kadar, her eyleminin ve bilmenin temelini ve zorunlu kökenini bulduğu, insanın özgür akılsallığıdır.”⁴²

Sanat eserinin insan kavrayışı ve duyularına yönelik olması özelliğini ele alacak olursak, onun en genel anlamda temelde duyular için var olduğu, kendini duyulara sunduğu söylenebilir. Ancak yalnızca duyular için var değildir. Aynı zamanda tinsel kavrayış da gerektirir. Dolayısıyla sanat eseri çoğunlukla duygusal içerse de tinseli içermesi de zorunludur. Salt duygusallık tine en az uygun ve ona en uzak olandır. Tinsel olan duygusal aşip onu kavramsal düzeye çıkartır. İnsan duygusal olanı karşısına alır, onun salt kendisini inceler, düşüncesine ve kavramına erişir. Onu dolaysızlığı içinden çekip çıkarır: “...duygusal olarak somut bir şeyden, bir soyutlama, düşünülen bir şey ve bu nedenle de aynı nesnenin kendi duygusal görünüşü içerisinde olduğu şeyden başka bir şey meydana getirir.”⁴³ O halde sanat eseri ne tümüyle saf dolayimsız duygusallık ne de tümüyle saf düşüncedir, düşünceyle bir arada bulunan bir dışsallıktır. Bu yönüyle o aynı zamanda duygusallıktan edinilen bilgi aracıdır.

Sanatın amacı konusunda ise en çok doğanın taklidi olduğu düşüncesiyle karşılaşırız. Ancak Hegel bu konuda, süregelmiş olan taklit düşüncesini yıkararak

⁴⁰ Hegel, *a.g.e.*, 27.

⁴¹ Lukács, *a.g.e.*, 101.

⁴² Hegel, *a.g.e.*, 32.

⁴³ Hegel, *a.g.e.*, 37-38.

sanatı salt özsel olarak ele alan Kant'ın takipçisi olmuştur. İkisi de doğanın kusursuz taklidindeki başarının sanatın biricik amacı olduğu yönündeki düşünceye karşı çıkar. Ancak eğer sanatın amacı buysa o zaman nesnel olanın kendisi ve onun güzelliği ortadan kalkar. Güzelliğin ortadan kalkmasının yanında sanata ait olan güzel-çirkin ayrımı da yok edilir. Dolayısıyla sanat doğanın taklidinin ustaca yapılmasını içerse de onu aşan bir faaliyettir: "Bundan dolayı sanatın amacı, var olan şeyin, her durumda sanat eserleri değil, yalnızca teknik sanat hileleri doğurabilecek salt mekanik taklidinden daha başka bir şeyde bulunmak zorundadır."⁴⁴

Hegel'e göre sanatın özsel amacının tinsel olanın duyusala ve duyguya getirilmesi olduğu söylenebilir. Akılsallık duyusal olana nüfuz eder ve sanatın çeşitli biçimleri vasıtasıyla insana sunulur. Ancak yine de sanatın bu her biçiminin ne tür bir ortak amacı olduğu sorgulanır. Sanatın arzuları ve tutkuları yatıştırmaya, kabalığı ortadan kaldırmaya hizmet ettiği görüşü yaygındır. İnsanın arzu, tutku ve kabalığının güçlü olması onun kendinin bilincine varmasına engel olur. Ancak sanatta bu duygular insanın önüne getirilerek onun bunları saf biçimde algılaması ve böylece bu duyguları yatıştırması sağlanır.

"Çünkü o zaman, insan kendi içtepilerini ve eğilimlerini seyreder ve bu tutkular insanı daha önceden düşünceden yoksun bir biçimde kendinden geçirirlerken; o, şimdi bunları kendisinin dışında görür ve onlardan kurtulmaya başlar, çünkü onlar insanın karşısına artık nesnel bir şey olarak çıkmaktadırlar."⁴⁵

Dolayısıyla denilebilir ki sanat, insanın duygularını saf biçimde karşısına çıkarıp algılamalarını sağlayarak onları yatıştırmaya ve onların yoğunluğundan kurtarmaya hizmet eder.

Hegel'e göre doğa içinde kalan insan bu tutkular ve arzulardan kurtulamaz. Bunun için akılsal bir faaliyet gereklidir. Sanat bir taraftan bu akılsallığı içerir diğer taraftan duyusalı göz önüne getirir. Dolayısıyla insanın doğa durumundaki bu halinden kurtaran alan sanattır. Ancak sanatın bu hizmeti tümüyle sanata ait olan bir şey olarak düşünülmemelidir. Sanat, ahlak veya eğitim gibi bunu sağlayan alanlardan yalnızca bir tanesidir.

Sanatın bir diğer amacının da eğitim olduğu düşünülür. Ancak Hegel'e göre sanata bu amacı yüklemek bazı sorunlara yol açar. Öncelikle eğitim amacını yüklemek onun özü itibarıyla eğitsel bir işlevi olmasını gerektirir. Sanattaki tinsellik böyle bir işleve sahip olsaydı bunu en açık biçimiyle ortaya koyardı. Ancak böyle bir işlev sanatın biçimsel özelliklerini yok saymaya varır. Çünkü eğitim amacı sanattaki güzelliği, ondan alınan doyumunu ya en aza indirir ya da

⁴⁴ Hegel, *a.g.e.*, 45.

⁴⁵ Hegel, *a.g.e.*, 48.

tümüyle ortadan kaldırır. Buradaki ikilik bize sanatın nihai bir amacının olmadığını onun yalnızca eğitimin araçlarından bir tanesi olduğunu gösterir. O halde sanat, alternatif bir alan olmanın ötesine gidemez. Bir başka deyişle bu alan bazen eğitim gibi alanlara bazen de eğlence gibi alanların bir tamamlayıcısıdır.

Aynı zamanda Hegel'e göre sanatın bu amaçları onu ahlaki faydacılığa götürür. İnsana ahlaki fayda sağlayan, onu bu yönden eğiten bir alan olarak tanımlanan sanat kendini yalnızca bu alanla söz konusuysa var edebilir. Böyle bir durumda onun tözsel bir amacından söz edilemez. O halde bu bakış açısında sanat, dolayimsızlığı ortadan kaldırmaktan ziyade insana bir yarar sağlaması şartıyla geçerlilik kazanan bir alan haline gelir. Oysa Hegel için sanatın araçsallaştırılması pek mümkün değildir.

Sanatın asıl işlevi onun ortaya çıkış noktasına bakılarak saptanabilir. Duyguların yatıştırılması ya da ahlaki faydacılık onun birincil görevi değil ancak faaliyetinin sonuçlarından sayılabilir. Oysa Hegel'e göre sanatın asıl görevi somut olandan yola çıkarak tinsel olana erişip bunu kendine en uygun olan biçimiyle ve güzel anlayışıyla duyusala dönüştürmek ve insanın algısına sunmaktır. Dolayısıyla bahsedilebilecek özsel işlevi tümüyle bilişeldir.

252

4. Sonuç

Güzelin cisimleştiği en önemli alan kuşkusuz sanattır. Ancak sanatın ürünleri, meydana getiriliş aşamasında ne güzel olma amacı ne doğayı taklit amacı ne de söz edilebilecek bir başka amacı taşır. Onun amacı salt kendisidir. O tinin görünümüne gelişinin bir biçimidir.

Sanatta nesne özneye yaklaşır ancak kendini açığa vurma algi düzeyinde kalmaz. Tinsel varlık olan özne nesneyi algılamanın ötesine geçer. Onunla bir birlik kurar ve bilme düzeyine yükseltir. Sanatta gerçekliği veren tinin özünü oluşturan, nesnel olanın öznel olana ve öznel olanın nesnel olana nihai aitliğinin cisimleşmesidir.⁴⁶ Güzellik ise özne ve nesnenin uyumu sonucu açığa çıkar. " Tinin sanat güzelliğinde, doğadaki güzelliğe nazaran daha üstün ya da yüksek olan yan, sanatın bir tür doğuş metaforuyla tinin en yüksek hakikatine dahil olmasıdır, oysaki doğa güzelliği ancak tine ait olan güzelliği yansıması bakımından mevcuttur."⁴⁷ Bu güzellik salt duyulur olanda kalmayıp tinsel hakikati de sunduğu için sanat aynı zamanda bir bilgi aracıdır. Ancak bu bilgi

⁴⁶ Hofstadter, *a.g.e.*, 84.

⁴⁷ Şiray, *a.g.e.*, 81.

aracı herhangi bir belirlenime veya kurala tabi değildir, tümüyle özgür bir yaratımın ürünüdür.

Sanatçının ortaya koyduğu bilgi filozofun düşünüm yoluyla elde ettiği bilgiye ya da bilimin nesne üzerinde deneyle elde ettiği bilgiye benzemez. Filozofun ortaya koyduğu bilgi salt kavramlar üzerinden, diyalektik bir süreçten geçerek elde edilir. Doğa bilimleri gibi salt nesne hakkında konuşan bilimlerin ortaya koyduğu bilgi ise Hegel'in "Kenntnis" (bilgi) dediği türdendir. Bu bilgi bir öznenin her zaman ondan ayrı ve başka bir şey olan ve her zaman verili olan bir nesneye doğru zorunlu hareketinden doğar.⁴⁸ Diğer yandan Hegel'in sanatı dahil ettiği bilgi türü "Wissenschaft" (bilim) dir. Bu bilgi dışsal nesnede kalmaz, verili olandan kendine geri dönen ve kendini başkılığıyla birlikte tanıyan bilgi olarak açığa çıkar.⁴⁹ Sanat bu bilgiyi salt sezgi yoluyla elde eder. Bu bakımdan sanatçı sezgisel olarak elde ettiği hakikat ve bilgisini bir filozofun tarzında ortaya koyamaz, onu yalnızca göstermek durumundadır. "Hegel'e göre sanat, eser ile onda temsil edilen şeylerin durumu arasında herhangi bir örtüşmeye yol açtığı ölçüde değil, fakat ortaya çıkardığı ölçüde bir hakikat deyimidir. Bir içeriğin kendisiyle uyumu, nesnenin kendisiyle, yani kavramıyla uyumu, özne ile nesnenin birliği olarak anlaşılan fikrin tam da gerçekleşmesidir."⁵⁰ O, idea ile duyulur gerçekliğin birbirine mükemmel şekilde uyumlu olduğu bir biçim verir. Bu uyum sanatın sanat olarak ulaşabileceği en yüksek noktadır.⁵¹ Dolayısıyla sanatın ortaya koyduğu bilgi karşımıza duyuşal şekilde çıkar.

Sanatta herhangi bir kural ya da bir belirlenim olmasada onda bir düzen vardır. Bu düzen evrensellelikle bireyselliğin, öznellelikle nesnellüğün iç içe geçmesinden kaynaklanır. Bu sebeple o doğanın görünmeyen kurallarını bilir.⁵² Sanata bu düzeni veren, onun kuralını koyan kişi ise sanatçıdır, dehadır. "Deha, oluşumu için belirli hiçbir kuralın verilemediği şeyi meydana getirme yetisidir."⁵³ O, deha yeteneğiyle sınırlı olan sanat alanında sınırsız bir güce sahip kişidir. Dehada var olan gelişmiş bir hayal gücü ve zihindir. Bunlar sayesinde hiçbir belirlemeye, sınırlandırmaya veyahut kurala tabi olmadan salt esinlenme ile eserini meydana getirir. Bu bakımdan bir başkasına öğretilemez, tekrarlanamaz ve taklit edilemez.

Dehanın ortaya koyduğu sanat eseri salt duyuşal güzelliği taşımaz. O, bunun yanı sıra doğada bilinçsiz bulunan tını bilinç düzeyine taşır. Bu bakımdan

⁴⁸ Luca Illetterati, "Art is (not) Knowledge. A Question of Hegelian Terminology", *Aesthetica Preprint*, Vol. 116, 2021, 201.

⁴⁹ Illetterati, *a.g.e.*, 201.

⁵⁰ Illetterati, *a.g.e.*, 203.

⁵¹ Hofstadter, *a.g.e.*, 87.

⁵² Giampiero Moretti, *Deha*, çeviren. Fırat Genç, Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 2008, 127.

⁵³ Taylan Altuğ, *Kant Estetiği*, İstanbul: Payel Yayınevi, 2016, 194.

sanat doğadan üstündür. Hegel için akılsal olan veya aklın bilinçli etkinliği her daim doğadan üstün olmuştur. Çünkü akılsal olan mutlağın bilgisine yaklaşmaktadır. Buna karşın sanatın bir ayağının duyuda kalması Hegel için mutlağa ulaşmada bir eksiklik teşkil etmekteydi. Sanat duyusal olanın başkalaşımını her ne kadar mucizevi şekilde sunuyor olsa da sunulan şey varoluşun gerçek kipi olmadığı için mutlağa ulaşmada başarısız olur.⁵⁴

Sanatın ortaya koyduğu bilgi salt düşünceye değil duyulara da hitap eden bilgidir. Bir başka deyişle idea sanatla algı nesnesi haline gelmiştir. Ancak Hegel için sonsuzun sonluda ortaya çıkışı salt kavramsal boyutta mümkündür. Başka bir yol ise onun kendini sonlu olandan koparamaması demektir. Bize kendini sonludan ayıran salt kavramsal düşünmeyi sunan alan ise felsefedir. Tin yalnız bu biçimiyle tam özgürlüğüne kavuşacaktır. Dolayısıyla tinin kendini eksik sunduğu sanat ve din, felsefe ile tamlığına kavuşmaktadır.

⁵⁴ Hofstadter, *a.g.e.*, 84.

KAYNAKÇA

- Abhainn, Michael Fearghall, "Lasting Impressions: Kant, Hegel and Contemporary Art", *JUST*, Vol. 2, No:1, 2009, ss. 141-158
- Altuğ, Taylan, *Kant Estetiği*, İstanbul: Payel Yayınevi, 2016.
- Beiser, Frederick, *Hegel*, çeviren. Seçim Bayazit, İstanbul: Alfa Yayınları, 2019.
- Copleston, Frederick, *Hegel*, çeviren. Aziz Yardımlı, İstanbul: İdea Yayıncılık, 2010.
- Giampiero Moretti, *Deha*, çeviren. Fırat Genç, Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 2008.
- Harding, Nancy, "Reading Leadership Through Hegel's Master/Slave Dialectic: Towards a Theory of The Powerlessness of The Powerful", *Leadership*, Vol. 10, No:4, 2014, ss. 391-411.
- Hegel, G. W. F., *Karalama Defterinden Aforizmalar*, çeviren. Enver Orman, İstanbul: Belge Yayınları, 2010.
- Hegel, G. W. F., *Estetik-Güzel Sanatlar Üzerine Dersler Cilt 1*, çeviren. Hakkı Hünler ve Taylan Altuğ, İstanbul: Payel Yayınları, 2012.
- Hegel, G. W. F., *Anahatlarda Felsefi Bilimler Ansiklopedisi 1 Mantık Bilimi (Küçük Mantık)*, çeviren. Aziz Yardımlı, İstanbul: İdea Yayınları, 2014.
- Hegel, G. W. F., *Tinin Görüngübilimi*, çeviren. Aziz Yardımlı, İstanbul: İdea Yayınları, 2019.
- Hofstadter, Albert, "On Artistic Knowledge a Study in Hegel's Philosophy of Art", *Beyond Epistemology*, ed. Frederick G. Weiss, Netherlands: Martinus Nijhoff & The Hague, 1974, ss. 58-97.
- Illetterati, Luca, "Art is (not) Knowledge. A Question of Hegelian Terminology", *Aesthetica Preprint*, Vol. 116, 2021, ss. 197-211.
- Kaufmann, Walter et al., *Hegel Üzerine Yorumlar 1*, çeviren. Aziz Yardımlı, İstanbul: İdea Yayınları, 2014.
- Kojève, Alexandre, *Hegel Felsefesine Giriş*, çeviren. Selahattin Hilav, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2001.
- Lukács, Georg, "Hegel's Aesthetics", *Graduate Faculty Philosophy Journal*, Vol. 23, No: 2, 2002, ss. 87-124.

HEGEL'DE BİLGİ VE SANAT İLİŞKİSİ
THE RELATIONSHIP BETWEEN KNOWLEDGE AND ART IN HEGEL
Feryal Şimal GÜNEŞ

Rockmore, Tom, *Hegel'den Önce Hegel'den Sonra*, çeviren. Kağan Kahveci, İstanbul: Say Yayınları, 2019.

Şiray, Mehmet, "G. W. F. Hegel'in Estetik Üzerine Dersleri ve Sanatın Sonuna İlişkin Tezler", Sayı: 2, *Kilikya Felsefe Dergisi*, 2019, ss. 79-89.

Topakkaya, Arslan, "Alman İdealizmi'nde Akıl", *Felsefe Dünyası*, 1: 53, 2011, ss. 28-40.

Türkyılmaz, Çetin, "Hegel'de Gerçekleşme Kavramı", *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 28: 1, 2011, ss. 197-205.

Wenzel, Christian Helmut, "Kant's Aesthetics: Overview and Recent Literature", *Philosophy Compass*, Vol. 4, No: 3, 2009, ss. 380-406.

İnternet Kaynakları

Houlgate, Stephen, Hegel's Aesthetics, <https://plato.stanford.edu/entries/hegel-aesthetics/>, (son erişim tarihi: 17.01.2023), 2009.

Willette, Jeanne, "Hegel and His Impact on Art and Aesthetics", <https://arthistoryunstuff.com/hegel-impact-on-art-aesthetics/>, (son erişim tarihi: 17.01.2023), 2010.